

Vesna Muhvić-Dimanovski  
Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb

## Apokopa i afereza u funkciji jezične ekonomije

U članku se raspravlja o pojavi skraćivanja riječi koja je prisutna u većini jezika. Skraćene riječi koje nastaju kao rezultat takvoga postupka dijele se obično u nekoliko skupina, ovisno o tome odbacuje li se kraj riječi (tada se govori o apokopama), početak riječi (to su afereze), ili se »reže« s obje strane. Takav tip skraćenih riječi najčešće se javlja na supstandardnim jezičnim razinama, ponajprije u žargonu i razgovornome jeziku, ali dio tako skraćenih riječi zahvaljujući čestoj uporabi prelazi ponekad i u standard. Kao razlog za nastanak takvih riječi autori obično navode jezičnu ekonomiju i ona se zasigurno može smatrati glavnim poticajem za skraćivanje podužih izraza. Drugi je razlog afektivnost koja je u velikoj mjeri prisutna u žargonu pa i razgovornom jeziku. Ispitivanjem različitih kategorija skraćenih riječi u hrvatskome i uspoređujući ih s gotovo identičnim tipovima u engleskom, francuskom i njemačkom, pokušava se utvrditi koje su bitne osobine te dosta raširene tvorbene pojave.

---

### 1.0. Uvod

Pojava skraćivanja riječi opisivana je u mnogim jezikoslovnim radovima općega sadržaja, ali ponajprije u gramatikama pojedinih jezika, priručnicima iz tvorbe riječi, ponekad i radovima vezanima uz leksikografsku problematiku. Skraćivanje se riječi spominje najčešće u vezi s jezičnom ekonomijom, premda se u relativno malom broju radova pisanih o toj temi obrađuju i razni drugi vidovi relevantni za navedenu pojavu. Gledajući na skraćene riječi u najširem smislu toga naziva, čini se da autori češće posežu za temom akronima, »sigli«, abrevijatura, slovnih skraćenica (kako ih sve zovu), a rjeđe raspravljaju o tipu skraćenih riječi kod kojega dolazi do drugoga načina redukcije, do tzv. *rezanja* (engl. *clipping*, fr. *truncation*, njem. *Amputation*). Ako, međutim, krenemo od temelja, moramo ponajprije razmotriti na koji se način skraćenice u najširem smislu toga termina obrađuju u gramatikama i priručnicima iz tvorbe riječi te na koji su način definirane u rječnicima lingvističke terminologije.

### 1.1. Tipovi skraćenih riječi

Kad se govori o skraćenim riječima, u jezikoslovnoj se literaturi u osnovi razlikuju tri tipa: *apokopa*, *afereza* i *kontrakcija*. Prema Simeonu (1969: 88) *apokopa* je, između ostaloga, »otpadanje jednoga ili više slova (glasova) na kraju riječi...; gubljenje ili namjerno izostavljanje posljednjega slova, sloga ili dijela riječi.« *Afereza* je pak »izostavljanje jednoga ili više glasova na početku riječi, npr. engl. I'm mj. I am. Česta je u vlastitim imenima, npr. Tonio mj. Antonio ...« (Simeon, 1969: 18).

Slične su i definicije drugih autora (Grevisse 1988, Mounin 1979, Menzel 1989, Quirk et al. 1972 itd.).

Neki, međutim, vrlo detaljno razrađuju različite kategorije skraćenih riječi. Tako ih, primjerice, Bellmann (1980) dijeli na *multisegmentne* i *unisegmentne*. U prve spadaju slovne skraćenice, akronimi i kontrakcije (premda ove potonje on tako ne zove), a u druge *inicijalne* i *finalne skraćenice*. Nas u ovome radu zanimaju obje skupine unisegmentnih (one koje zadržavaju početni slog – ili slogove – a odbacuju kraj riječi, dakle *apokope*), te one kod kojih se odbacuje početni slog – ili slogovi – a zadržava krajnji, dakle *afereze*. Od multisegmentnih razmotrit ćemo samo *kontrakcije*.

Menzel (1989: 1261) navodi a) elipse, b) amputacije koje dijeli na apokope, afereze i kontrakcije, c) sigle, d) simbole i e) reduplikacije. Dakako, i ovdje nas zanima skupina b), dakle *amputacije*.

Grevisse (1988: 270/271) govori o pojavi koju zove *truncation* (rezanje) gdje također razlikuje apokope i afereze, a za kontrakciju ne daje poseban termin, nego smatra da je to pojava u kojoj se istodobno javljaju i apokopa i afereza (kao primjer navodi fr. *margis* < *marechal des logis*). Grevisse detaljno raspravlja i o drugim vrstama eliptičnih oblika te o siglama i akronimima.

U engleskoj se literaturi takva vrsta skraćenih riječi označuje terminom *clipping* ili *clipped form*, i dok se u predgovorima pojedinih rječnika, primjerice Collinsa, navode apokopa i afereza kao tipovi skraćenih oblika, drugdje su samo opisana tri različita načina *clippinga* (rezanja): a) skraćivanje na početku riječi; b) skraćivanje na kraju riječi i c) skraćivanje s obje strane riječi. Kontrahirani se oblici u engleskome zovu *blends* i relativno su česti.

Gojmerac (1992: 138) također govori o engleskom terminu *clipping* za njemačko *Kurzwort*, kategoriju koja obuhvaća tzv. *Kopfwörter* (što bi odgovaralo apokopama), *Schwanzwörter* (afereze) i *Rumpfwörter* (gdje se skraćuje s obje strane riječi).

*Kopf-* i *Schwanzform* termini su koje za taj tip skraćenih riječi rabi i Henzen (1965) u svojoj Njemačkoj tvorbi riječi.

U Brdar–Szabó i Brdar (1998) autori govore o tzv. *suptraktivnim morfološkim procesima* misleći pri tom upravo na pojavu skraćenih oblika o kojima je riječ u ovome radu. Takvi su oblici, prema njihovu mišljenju (a ono je sasvim u skladu s mišljenjem drugih autora), karakteristični za periferne jezične varijetete (usp. Brdar–Szabó i Brdar, 1998: 73).

## 1.2. Jezična ekonomija

Već smo na početku spomenuli jezičnu ekonomiju kao jedan od razloga za pojavu skraćenih riječi. Jezična se ekonomija često dovodi u vezu i s jezičnim posuđivanjem (usp. Filipović, 1986: 189), tj. upravo se razlogom za uporabu tuđica (u kasnijoj fazi posuđenica) navodi želja za što kraćim načinom izražavanja. To zaista u mnogo slučajeva i jest tako, jer su se mnogobrojne posuđenice zadržale u nekome jeziku baš zahvaljujući tome što su kraće pa stoga i pogodnije od domaćih ekvivalenata koji se nude kao zamjena ili čak od već postojećih domaćih istoznačnica ili bliskoznačnica. U današnje se vrijeme zbog sve užurbanijega tempa života jezični izraz, posebice u svakodnevnoj uporabi, nastoji svesti na što je moguće manju mjeru; čini se da čovjek više nema vremena za opširnost, nego svoju komunikaciju obavlja brzo, kratko i sažeto. U tom smislu ne samo da se javlja česta uporaba kratkih, sadržajno obično vrlo preciznih, posuđenica, nego se i mnoge riječi iz domaćega vokabulara skraćuju i rabe u takvome skraćenom obliku u mnogim situacijama. Kada govorimo o domaćem vokabularu, mislimo na izvorne, autohtone riječi nekoga jezika, ali i na stare, davno udomaćene posuđenice.

## 1.3. Postupci skraćivanja riječi

Postoji više postupaka koji omogućuju skraćivanje riječi i kao što smo ranije kazali, svi se oni općenito gledajući mogu podvesti pod eliptične oblike u najširem smislu. Zajedničko im je to što nadomještaju duže složene riječi ili izraze (čiste složenice, dvočlane ili višečlane izraze itd.).

1.3.1. *Redukcija sintagmatskih izraza* (npr. hrv. *daljinski* < *daljinski* upravljač, *godišnji* < *godišnji* odmor, *trajna* < *trajna* ondulacija i sl.; franc. *une permanente* < *une ondulation permanente*; njem. *Gipfel* < *Gipfeltreffen*; engl. *summit* < *summit* conference, meeting).

1.3.2. *Sigliranje* – u ovoj su skupini skraćenice nastale od početnih slova bilo da se ta slova čitaju odvojeno, kao u abecedi (npr. *CD*, *PC* koji se izvorno javljaju u engleskom, a kao posuđenice u hrvatskom, njemačkom i drugdje, ili hrv. *HSS*, *SDP*, njem. *PKW*, *LKW*, fr. *C. G. T.* i sl.), bilo da dolazi do leksikalizacije pa govorimo o akronimima (npr. hrv. *ZET*, *NAMA*, engl. (a kao posuđenice i drugdje) *NATO*, *UNICEF* itd.).

1.3.3. »*Rezanje u živo*« kako termin *truncation* prevodi A. Kovačec<sup>1</sup> odnosno *clipping* ili *Amputation* (kao što smo naveli u 1.0). Skraćivanje o kojemu je ovdje riječ prisutno je najvećim dijelom na supstandardnim jezičnim razinama, ali uvijek ostaje otvorenom mogućnost da se takav oblik s vremenom počne rabiti i u standardu.

1 Usp. Prijevod Osnova opće lingvistike A. Kovačeca iz 1982., str. 123.

## 2.0. Skraćivanje u pojedinim jezicima

Pojavu skraćivanja poznaju vjerojatno svi jezici; u ovome će prilogu biti riječ o takvim postupcima u hrvatskom, engleskom, francuskom i njemačkom. Kako smo već ranije svoje istraživanje ograničili samo na apokope, afereze i kontrakcije, u ovome će radu biti govora samo o tom tipu skraćenih riječi. Podrobnije će se obraditi situacija u hrvatskome, dok će se za preostala tri jezika iznijeti najbitnije karakteristike kako bismo usporedbom mogli doći do nekih općih zaključaka.

### 2.1. Hrvatski

2.1.1. S obzirom na činjenicu da se takve skraćene riječi najčešće javljaju u žargonu, logično je očekivati da će se velik broj njih nužno naći u dva izdanja Sabljakovih rječnika<sup>2</sup>. Pregledom tih dvaju rječnika to se pokazalo točnim. Skraćene riječi potvrđene u njima poslužile su nam kao ishodišni korpus koji smo zatim usporedili: 1) s Anićem 1998; 2) s HNK-om<sup>3</sup>, 3) s medijima (dnevne novine, časopisi i TV), te 4) s Anić-Goldsteinom 1999.<sup>4</sup>

U oba je rječnika žargona utvrđen broj od 245 skraćenih riječi, najviše apokopa, znatno manje afereza, a najmanje kontrakcija. Dakako, neusporedivo je manji broj potvrđen u ostalim rječnicima jer oni u svoj korpus uključuju samo najučestalije riječi iz razgovornoga jezika i žargona. HNK koji trenutačno sadrži 9.156.144,00 pojava u sadašnjoj fazi još nije do te mjere izbalansiran da bi sadržavao sve žanrove pa tako neki od skraćenih izraza koji bi se sasvim sigurno pojavili da je, primjerice, u korpus uključen kakav tjednik za mlade ili neki modni magazin, izostaju. Ipak, i na tako ograničenome korpusu mogu se utvrditi bar neke od najfrekventnijih skraćenih riječi. Od ukupnoga broja skraćenih riječi iz ishodišnoga korpusa samo su sljedeće zabilježene u HNK, i to: *kafić* – 287 puta, *Večernjak* – 158, *krimiće* – 41, *pornić* – 38, *crtić* – 30, *diskač* – 19, *presica* – 12, *fićo* – 11, *fotka* – 10, *faks* – 9, *likovnjak* – 9, *Britanac* – 8, *fotos* – 8, *penzić* – 8, *muslić* – 8, *Amer* – 7, *Kvatrić* – 7, *kompa* – 5, *špija* – 5, *furka* – 4, *Interkonti* – 4, *krim* – 4 (kao dio polusloženica), *sića* – 3, *Jugović* – 3, *Kavkaz* – 3, *Dalmoš* – 2, *guba* – 2, *kompic* – 2, *kreda* – 2, *Stubaki* – 2, *tekma* – 2, *žvaka* – 2, *akčić*, *cuger*, *fizikalac*, *grana*, *gumenjak*, *Jugić*, *maturalac*, *pingić*, *profa*, *profī*, *repka*, *studoš* po 1.

S druge strane, veći je broj riječi zabilježen u medijima (u tisku i na televiziji, posebice u titlovima serija i filmova), ali tu nije bilo moguće utvrditi broj pojavljivanja.

Kod zabilježenih primjera vidljiva je tendencija da se, zahvaljujući čestoj uporabi, stanovit broj skraćenih riječi iz žargona »seli« u razgovorni jezik. Tak-

2 Sabljak 1982., 2001.

3 Hrvatski nacionalni korpus koji se izrađuje u okviru projekta Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

4 Taj je rječnik uzet u obzir zato što je znatan broj ispitivanih riječi stranoga podrijetla.

ve će, naravno, naći svoje mjesto i u rječnicima. Ipak je većina njih u rječnicima još uvijek označena kao žargonizam: *crtić, diskač, faks, fotka, gem, homić, kafić, kompa, kompić, kreda, krim-* (u *krim-centar, krim-obrađa, krim-policija*), *krimić, ljubić, pingač (pingić), profi(ć), sladkač, tekma, žvaka* itd.

2.1.2. Usporedba riječi zabilježenih u oba Sabljakova rječnika pokazala je nekoliko zanimljivih činjenica sociolingvističke naravi. Sabljak iz svojega drugog rječnika nije izbacio nijednu od skraćenih riječi koje smo testirali premda neke od njih zasigurno više nisu u uporabi, bar ne dovoljno učestalo da bi »zaslužile« svoje mjesto u rječniku objavljenom 2001. godine (prema našem mišljenju trebale bi bar biti označene kao *zast.*, *arh.* ili *sl.*). Poznata je činjenica da su žargonske tvorbe efemerne. Prolaznost je uporabne vrijednosti u tom jezičnom segmentu mnogo izraženija nego u standardnome jeziku. U žargonu je važnije nego drugdje biti u korak s vremenom i modom koja ga obilježuje pa je stoga i logično da će mnoge riječi iz žargona nestati zajedno s gubitkom interesa za stvar ili pojam koje označuju. Dakako, tome u znatnoj mjeri pridonosi upravo nevjerojatno brz tehnološki razvoj koji je čitav niz, još prije tridesetak godina modernih, tehničkih dostignuća gurnuo u zaborav. Primjerice, *gramfić, grem* < gramofon, *mag, meg* < magnetofon, *plejka* < longplejka < long plej-ploča, *filac* < filfeder, nalivpero, danas su zastarjele riječi, jednako u punom kao i u skraćenom obliku. Treba reći kako su *kazić* < kazetofon, *diač, dijač* < dia-film, *tranzić* < tranzistor i slične riječi na dobrome putu da dožive istu sudbinu zahvaljujući prodoru novih tehnologija.

Da i pomodarstvo čini svoje, dokaz je, primjerice, uporaba priloga (rjede pri-djeva) *perfa* < perfektno (perfektan) koji se više ne rabi (možda još kod starijih generacija), jer ga je istisnuo *super* koji je danas prisutan u najraznovrsnijim kontekstima; koliko je raširen u uporabi pokazuje i činjenica da se u žargonu javlja skraćeni oblik *supač* < super. Danas više nećemo čuti izraz *modnjak* < modni dućan jer ga je posve potisnuo romanizam butik. Skupina je takvih skraćenih riječi nestala zahvaljujući tomu što su označavale mjesta ili institucije koje jednostavno više nisu u modi ili čak ne postoje (bar ne u svojoj ranijoj funkciji). Primjera je za to nekoliko: *Glazbenjak* < Glazbeni zavod (u značenju plesne dvorane), *Bigač* < Big Ben (takoder plesna dvorana u Zagrebu).

Sabljakovi su rječnici objavljeni u razmaku od 20 godina i premda se u tako, za jezik, kratkom razdoblju ne bi u načelu trebale očekivati bitne promjene, u slučaju hrvatskoga, međutim, to je razdoblje uspostavljanja nove samostalne države donijelo ipak i znatnih promjena u leksiku pa tako nekih riječi gotovo da više i nema u aktivnoj uporabi. Logično je da onda ni njihove skraćene oblike ne možemo očekivati u jednom suvremenom korpusu: primjerice, *ličnjak* < lična legitimacija, *legoš* < legitimacija ili *hiljka* < hiljadarka itd.

Sasvim je sigurno da bi se iz korpusa skraćenih tvorbi u Sabljak 2001. mogao izdvojiti još znatan broj riječi koje danas više ne pripadaju aktivnomu sloju leksika, ali autor se *Rječnika hrvatskoga žargona* očito nije pozabavio utvrđivanjem sadašnjega statusa pojedinih žargonizama. Ni za naše istraživanje uporabna vrijednost skraćenih riječi nije od većega značenja jer nas ponajprije zanimaju tvorbeni obrasci koji su najčešći u postupku skraćivanja.

2.1.3. Valja reći kako se uporaba mnogih skraćenih izraza vezuje uz različite generacije ili društvene skupine (što je općenito karakteristično za žargonizme). One pak skraćene riječi koje se održe duže od ostalih i koje rabe sve generacije podjednako obično iz žargona prelaze u područje razgovornoga jezika i na taj način dosežu viši stupanj opstojnosti. Takve se riječi, premda još uvijek supstandardne, u znatno većem broju uvrštavaju i u rječnike standardnoga jezika, jer su prijelazom u viši registar stekle gotovo ravnopravan položaj sa standardnim riječima. Dakako, niti je u svim jezicima stav prema takvim tvorbama identičan, a niti svi leksikografi imaju jedinstven pogled o tom problemu. Jasno je da sve ovisi o tome je li neki rječnik deskriptivan ili preskriptivan – suvremeni rječnici nastoje obično pomiriti ta dva, ponekad suprotstavljena, pristupa.

U hrvatskim se rječnicima u zadnje vrijeme sve više teži tome da i razgovorni jezik uđe u korpus rječnika pa je stoga i primjera skraćenih riječi koje su izborile pravo da budu uvrštene sve veći: *crtić* < crtani film, *diskač* < diskoklub, *faks* < fakultet, *homić* < homoseksualac, *kafić* < kafeterija, *kompā* < kompanjon, društvo, *krimić* < kriminalistički, detektivski roman ili film, *lungić* < lungenbraten, *ljubić* < ljubavni roman itd.

2.1.4. Tvorbeni obrasci koje pokazuju skraćeni oblici u hrvatskome svode se u načelu na nekoliko najčešćih tipova. Skraćenice se u Babićevoj *Tvorbi riječi* (Babić 1991) spominju uz razne tvorbene nastavke pa se i obrađuju unutar svakoga pojedinačno. Primjerice, uz sufiks *-ić* stoji kako se »od skraćenih osnova stranih dugih imenica, polusloženica ili višečlanih naziva izvode imenice koje označuju isti pojam: *djutić* (duty free shop), *folksić* (folksvagen), *gastić* (gastarbajter), *homić* (homoseksualac), *kafić* (kafeterija), *mikrić* (mikrokompjutor), *narkić* (narkoman), *penzić* (penzioner), *pingić* (ping-pong)« (Babić, 1991: 185). Kao što Babić nadalje kaže, »ta je tvorba proširena u šatrovačkom, a odatle se takve tvorenice preuzimaju u niže stilove književnoga jezika, u publicistički, a i beletristički koji imaju jako obilježje razgovornoga jezika«. Različite tvorenice na *-ić* javljaju se i »od skraćenih osnova odnosnih i opisnih pridjeva... i to su najčešće imenice koje označuju roman, film, ali i što drugo: *crtić*, *krimić*, *ljubić*, *pornić*, *seksić*, *fotić* (fotografski aparat), *Kvatrić* (Kvaternikov trg)« (Babić, 1991: 191). Dakako, i te su izvedenice stilski obilježene premda su neke od njih tu osobinu s vremenom izgubile. Iako se uz sufiks *-ka* (Babić, 1991: 262) izričito ne navodi kako i u toj skupini – u kojoj preteže deminutivno i hipokoristično značenje – postoje skraćene riječi navedenoga tipa, primjeri i ovdje pokazuju kako ih ima: *hiljka* (razg. hip. hiljadarka), *limenka* (limena kutija), *nuklearka* (nuklearna centrala), *radijalka* (radijalna guma). S jakom su stilskom obilježenošću imenice od skraćenih osnova *Dalmoš* (Dalmatinac), *studoš* (student) i *diša* (direktor) (Babić, 1991: 335/336).

-o	-ić	-ač/-kač	-ac	-oš	-a	-ica	-ka	-ke
bic	abić	dijač	Branimirac	cugoš	depra	nesica	fotka	bicke
birc	akcić	diskač	Britanac	Dalmoš	grana	presica	furka	cipke
demo	alkić	helkač	maturalac	studoš	kreda		hiljka	tenke
deo	badić	mobač	Mažuranac	nogoš	profa		raska	trapke
disko	crtić	nogač	Šipac	rukoš	serva		repka	
djuti	dezić	pingač	žirac		Švica		telka	
foto	djutić	profač			tekma		zurka	
info	fotić	restač			Tkalča			
mikro	gastić	sakač			vibra			
narko	homić	sladkač			žvaka			
porno	kafić	telkač						
profi	kazić	Trgač						
retro	kompić	viskač						
Štros	krimiće							
tehno	Kvatrić							
	lungić							
	ljubić							
	mikrić							
	narkiće							
	nudiće							
	penziće							
	pingić							
	pornić							
	profiće							
	psihiće							
	restić							
	sladiće							
	žiriće							

Tablica 1 – Najčešći sufiksi koji se u hrvatskom javljaju u oblikovanju skraćenih riječi

2.1.5. Od tipova skraćenih riječi u hrvatskome se, kao što smo ranije naveli, u najvećem broju javljaju apokope; primjera je bezbroj pa ćemo navesti samo neke: *alkić, arhić, badić, crtić, kafić, krimić, ljubić, psihić, diskač, pingač, presica, repka* itd. Mnogo je manje afereza: *bus* < autobus i *čelo* < violončelo (kao i u drugim jezicima) koji pripadaju višem registru razgovornoga jezika, te žargonske tvorbe kao *roza* < skleroza, *šulja* < košulja, *Kontić* < Interkonti(ć), *plejka* < longplejka. Kontrakcija je najmanje: *Kavkaz* < *Kazališna kavana* (obrnuti redosljed), *Maspok* < *masovni pokret*, *krepil* < *kreten* + *debil*, *šuko* < njem. *Schutzkontakt* (skraćeno već u njemačkom i preuzeto u takvom skraćenom obliku).

Kombinaciju apokope i afereze (o kojoj govori Grevisse) pokazuju primjeri *tekma* < utakmica i *zurka* < frizura.

2.1.5. U hrvatskome se osim imenica mogu skraćivati i pridjevi odnosno prilozi pa se u žargonu (ponekad i u razgovornome jeziku) javlja, doduše mali broj takvih oblika: *perfa* < perfektno (perfektan) (danas zastarjelo), *simpa* < simpatično (simpatičan), *supač* < super.

2.1.6. Relativno su česti paralelni oblici pa se ponekad mogu javiti i po tri različita oblika za jednu te istu riječ (s različitim sufiksima). Obično se radi o riječima koje su češće u uporabi, tako primjerice imamo *bonkač, bonkas* < bombon; *disko, diskač* < diskoklub; *djuti, djutić* < djuti fri šop; *foto, fotos, fotka* < fotografija; *Kvatrić, Kvaternjak* < Kvaternikov trg; *narkić, narkos* < narkoman; *nogač, nogoš* < nogomet; *profi, profić* < profesionalac; *pingač, pingić* < ping-pong; *restić, restač* < restoran; *sladić, sladkač, sladač* < sladoled; *telka, telkač, telkić* < televizor; *žirac, žirić* < žiro-račun itd.

### 3. Engleski

Opće značajke koje skraćene riječi pokazuju u svim jezicima, vrijede, dako, i za engleski. I u engleskome se takve riječi najčešće prvo pojave u neformalnim žanrovima, dakle u razgovornome jeziku ili žargonu. Mnoge od njih, međutim, s vremenom postaju sasvim prihvatljive i u formalnoj uporabi pa govornici engleskoga više nisu ni svjesni činjenice da se radi o skraćenim oblicima. Danas se, primjerice, sasvim u skladu s normom rabe *bus* < omnibus, *taxi* ili *cab* < taxicab, *gym* < gymnastics, *phone* < telephone, *plane* < airplane, *exam* < examination itd. S druge strane, veći broj skraćenih riječi i dalje pripada neformalnoj uporabi, bar sa stajališta nekih pisaca i govornika. Primjeri poput *deli* < delicatessen, *limo* < limousine, *narc* < narcotic, *schiz* < schizophrenic itd. još uvijek se u svijesti većine smatraju supstandardnim oblicima. U engleskome pri skraćivanju ponekad dolazi do promjena u ortografiji pa se tako javljaju *bike* < bicycle, *trank* < tranquilize, *fladge* < flagellation, *fridge* < refrigerator i sl. Kao i drugdje, u engleskome se stanovitom broju skraćenih riječi dodaje nastavak, obično deminutivno *-y* ili *-ie*: npr. *teeny* < teenager, *trannie* < transistor, *veggie* < vegetarian itd. U britanskoj i američkoj suvremenoj



prozi uporaba žargonizama i razgovornoga jezika vrlo je raširena pa se već i površnim pregledom može naći i podosta skraćenih riječi. Od onih koji su već prodrli u viši sloj, npr. *bus*, *phone*, *fridge*, *photo*, *taxi*, *bike*, do još uvijek relativno familijarnih *mum*, *dad*, *granny*, *nightie*, *telly*, te onih koji i dalje pripadaju stilski jače obilježenom vokabularu, kao *fab* < *fabulous*, *glam* < *glamorous*, *sec* < *second*, *baddie* < *bad guy*, *alkie* < *alcoholic*, *sickie* < *sick leave* itd.<sup>5</sup>

U najvećem se broju javljaju apokope, uz one koje smo već naveli, npr. *ad* < *advertisement*, *alky* ili *alkie* < *alcoholic*, *decaf* < *decaffeinated* (*coffee*), *dorm* < *dormitory*, *math* ili *maths* < *mathematics*, *photo* < *photography*, *psycho* < *psychopath*, *rhino* < *rhinoceros*, *specs* < *spectacles*, *typo* < *typographical error*, *vet* < *veteran*; *veterinarian*. Afereza je manje, ali ipak, bar na prvi pogled, nešto veći broj nego u drugim jezicima: *bus* < *omnibus*, *cab* < *taxicab*, *corder* < *camcorder*, *plane* < *airplane*, *phone* < *telephone* itd. U nekoliko slučajeva javlja se kombinacija apokope i afereze: *flu* < *influenza*, *fridge* < *refrigerator*, *van* < *advantage* (in tennis), a relativno česte su pojave kontrakcija koje se u engleskome zovu *blends*: npr. *brunch* < *breakfast* + *lunch*, *motel* < *motor hotel*, *camcorder* < *camera recorder*, *smog* < *smoke and fog*, *chunnel* < *Channel Tunnel*)<sup>6</sup>.

#### 4. Francuski

U svim se ispitivanim jezicima, pa tako i u francuskome kao najčešći oblik skraćenih riječi javljaju apokope. Osim u žargonu, one su relativno česte i u razgovornome jeziku, a neke od njih dobrim su dijelom iz uporabe istisnule svoje ishodišne duge oblike jer su, pokazalo se, mnogo praktičnije. Od primjera iz općega vokabulara Grevisse tako navodi *accu* < *accumulateur*, *auto* < *automobile*, *photo* < *photographie*, *cinéma* < *cinématographe* itd. (Grevisse, 1988: 187). Od afereza opći je vokabular prisvojio mnogo manji broj: *bus* < *autobus* je, prema Grevisseu, jedini primjer te vrste, premda bi se danas vjerojatno mogao naći još pokoji. U žargonu, dakako, broj je apokopa znatno veći, a češće su i afereze. Općenito se u žargonu javlja mnogo više skraćenih oblika. Pri tom valja reći kako se ponekad uopće ne vodi računa o strukturi složenice pa se »reže« bez obzira na slogove. Takav je postupak omogućio postojanje riječi poput *manif* < *manifestation*, *math* < *mathématique*, *bac* < *baccalaureat* i slično. Ima također slučajeva u kojima se već skraćeni oblik dodatno skraćuje, npr. *ciné* < *cinéma*. Neke od skraćenih riječi (obično apokope) dobivaju i nastavak. Najčešće je to *-o* za koji neki autori smatraju da potječe od sufiksa za deminutiv *-ot* (npr. *ilot* < *île*). Guilbert (1965: 271) ne slaže se s takvim pretpostavkama, nego kaže da je riječ o »jezičnom tiku, o igri na zadnjem slogu kojom se umjesto stvarnoga sufiksa dodaje *-o*«. Primjeri kao *apero* < *aperitif*, *resto* <

5 Primjeri su iz romana *The Secret Dreamworld of a Shopaholic* britanske autorice Sophie Kinsella, Black Swan 2000.

6 Neki od primjera navedeni su prema *The Barnhart Abbreviations Dictionary*, a neki iz *Collins English Dictionary*.

restaurant i sl. česti su u razgovornom francuskom. Na *-o* završava još stanovit broj apokopa, ali tu se taj nastavak podudara s krajem sloga, npr. u *hebdo* < hebdomadaire, *fluo* < fluorescent, *McDo* < McDonalds, *pro* < professionnel itd.

## 5. Njemački

U njemačkoj se literaturi obično javljaju dva termina koji označuju dvije različite kategorije: jedno je *Kurzwort*, a drugo *Abkürzung*. Prvi se termin rabi za *skraćenu riječ* (koja je predmetom našega istraživanja), a drugi za *skraćenicu* (kojom se ovdje ne bavimo). Skraćena riječ ima svoju punu leksičku kvalitetu i u većini se slučajeva upotrebljava paralelno sa svojom izvornom riječi, premda ne uvijek u istome registru. I njemački autori, dakako, naglašavaju jezičnu ekonomiju kao glavni razlog za stvaranje skraćenih oblika. Stanovit se broj skraćenih riječi koje pripadaju općem jeziku svakako može opravdati načelom ekonomičnosti a njihova se uporaba može okarakterizirati kao spontana. U toj se skupini riječi nalaze primjerice *Abi* < Abitur, *Abo* < Abonnement, *Akku* < Akkumulator, *Alu* < Aluminium, *Dia* < Diafilm, *Foto* < Photographie, *Kilo* < Kilogramm, *Limo* < Limonade, *Uni* < Universität (sve apokope), te *Bus* < Autobus i *Cello* < Violoncello (afereze). Te su, kao i mnoge druge skraćene riječi, dobile svoje mjesto i u rječnicima standardnoga njemačkog jezika<sup>7</sup>. Postoji, međutim, skupina takvih riječi koja pokazuje pragmatsko-situativna obilježja: njih stvaraju i rabe različite, često nekonformističke skupine govornika koji se upravo takvim jezičnim postupcima nastoje odvojiti od ostalih (usp. Bellmann, 1980: 377). Sasvim je jasno da riječi iz druge skupine imaju neusporedivo veću afektivnu vrijednost od onih iz prve skupine. Primjeri koje Bellmann navodi su *Demo* < Demonstration, *Homo* < Homosexueller, *Info* < Informationsblatt, *Sponti* < Angehöriger einer spontanen linken Gruppe, pripadnik jedne spontane lijeve grupe. Naše je mišljenje da se danas primjeri *Demo* i *Info* ne mogu svrstati u tu skupinu jer su čestom uporabom izgubile na afektivnosti.

Mnoge skraćene riječi u njemačkom po svojem su obliku hipokoristici premda to po sadržaju nisu. Vrlo su česti skraćeni oblici na *-i*. Fery (1997) ih zove *i-Bildung* te iznosi tezu kako te tvorenice »zauzimaju posebno mjesto u fonološkom sustavu njemačkoga, naime mjesto nemarkirane riječi« (Fery, 1997: 461). Prema mišljenju autorice slobodno se može govoriti o velikoj produktivnosti sufiksa *-i* koji se rabi ne samo kod hipokoristika (npr. *Tommi* < Thomas, *Ulli* < Ullrich, *Waldi* < Waldemar i sl.) nego i u skraćenim oblicima izvedenima od imenica: npr. *Abi* < Abitur, *Assi* < Assistent, *Badi* < Bademeister, *Chawi* < Chauvinist, *Hausi* < Hausaufgabe, *Krimi* < Kriminalroman, *Ossi* < Ostdeutscher, *Profi* < Professioneller, *Promi* < Prominenter, *Studi* < Student, *Uni* < Universität, *Zivi* < Zivildienstler itd., ali i kod nekih pridjeva: *depri* < deprimiert, *nervi* < nervig, *sponti* < spontan itd. (Fery, 1997: 466, 486–487).

7 Duden Universalwörterbuch der Deutschen Sprache

Kao i u ostalim ispitivanim jezicima, primjera za kontrakciju mnogo je manje. Bellmann (1980: 371) navodi između ostalih *Azubi* < Auszubildender, *Kri-po* < Kriminalpolizei, *Schiri* < Schiedsrichter, *Schuko* < Schutzkontakt, *Schu-po* < Schutzpolizei. U rječnicima se može naći još poneki primjer, poput *Jabo* < Jagdbomber, *Mofa* < Motorfahrrad.

## 6. Zaključak

Usporedbom pojave skraćivanja riječi u četiri jezika (od kojih su dva germanska, jedan romanski i jedan slavenski) dolazimo do zaključka kako, bez obzira na inače znatne razlike u tvorbi, ispitivani jezici pokazuju velike sličnosti.

1. Skraćeni se oblici javljaju u sva tri tipa i svugdje je najveći broj apokopa, mnogo manje afereza, a najrjeđe su kontrakcije.
2. U sva četiri jezika pojava rezanja obilježje je ponajprije razgovornoga jezika i žargona, ali jedan dio skraćenih oblika prelazi čestom uporabom u više žanrove, čak i u standard.
3. Mnoge skraćene riječi dobivaju nastavke za deminutiv i premda nemaju izrazito hipokorističko značenje, ipak su afektivno obojene i odražavaju stanovit stupanj prisnosti s objektom koji označuju. U hrvatskome, najčešći je takav sufiks *-ić*, a može se usporediti s engleskim *-y* ili *-ie*, francuskim *-o* (kao što smo vidjeli samo uvjetno) ili njemačkim *-i*.
4. Karakteristično je za skraćivanje riječi »rezanjem« da se rez vrlo često javlja sasvim neovisno o slogovima, dakle »reže« se potpuno slobodno; tako nastaju oblici koji se po svojem završetku ne uklapaju uvijek u domaći tvorbeni sustav.
5. Na kraju, valjalo bi nešto reći i o samome terminu koji bi bio pogodan za tip skraćenih riječi o kojima smo govorili. Treba, dakako razlikovati sam *proces* skraćivanja – Brdar–Szabó i Brdar (1998) zovu ga »suptraktivnim morfološkim procesom« – od *rezultata* toga procesa, a to je skraćena riječ koju isti autori zovu »pokračenicom«. Potonji je naziv, prema Brodnjaku, međutim, srbizam. U hrvatskome je, za razliku od ostalih ispitivanih jezika, dosta teško naći prikladan naziv koji bi bio kratak, a istodobno jasan. *Skraćenica* i *kratica* termini su zauzeti za druga značenja pa se ne mogu upotrijebiti u ovome slučaju. *Amputacija* nam se čini predrastičnim nazivom zbog razumljive asocijacije koju izaziva, a slično je i s prijevodom francuskoga *truncation* – rezanje. S obzirom na činjenicu da se, gdje god je to moguće, nastoje izbjeći anglicizmi, ni *clipping* ne bi došao u obzir. Premda donekle nespretna, sintagma *skraćena riječ* za sada, čini se, nema valjane zamjene<sup>8</sup>.

8 Jedan od recenzenata članka, Zrinka Jelaska, predlaže naziv *kračica* umjesto višeznačnoga naziva *skraćena riječ*. *Kračica* se, međutim, javlja u sintagmama teleća ili svinjska *kračica* (stanovit komad mesa). Prijedlog ipak ostavljamo za daljnju raspravu.

## Literatura

- Anić, V. (1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb
- Anić V., Goldstein I. (1999) *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb
- Babić, S. (1991) *Tvorba riječi u hrvatskom jeziku*, HAZU – Globus, Zagreb
- Bellmann, G. (1980) »Zur Variation im Lexikon: Kurzwort und Original«, *Wirkendes Wort*, Heft 6, Schwann, Düsseldorf
- Brdar-Szabó R., Brdar M. (1998) »Suptraktivni morfološki procesi i jezični varijeteti«, *Jezična norma i varijeteti*, HDPL, Zagreb – Rijeka, 71–76.
- Fery (1997) »Uni und Studis: die besten Wörter des Deutschen«, *Linguistische Berichte*, 172, Westdeutscher Verlag Opladen
- Filipović R. (1986) *Teorija jezika u kontaktu*, Školska knjiga, Zagreb
- Gojmerac, M. (1992) *Einführung in die Linguistik*, Zavod za lingvistiku, Zagreb
- Grevisse, M. (1988) *Le bon usage*, 12. Ed. refundue par Andre Goosse, Duculot, Paris – Gembloux.
- Guilbert, L. (1975) *La créativité lexicale*, Librairie Larousse, Paris
- Henzen (1965) *Deutsche Wortbildung*, Max Nimeyer Verlag, Tübingen
- Martinet (1982) *Osnove opće lingvistike*, (prijevod i predgovor A. Kovačec), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
- Menzel, H-B. (1990) »Das Abkürzungswörterbuch«, *Wörterbücher, Dictionaries, Dictionnaires*, eds. F. J. Hausmann, O. Reichmann, E. Wiegand, Vol. II, Walter De Gruyter, Berlin – New York, 1261–1266.
- Mounin, G. (1979) *Dictionnaire de la linguistique*, Presse Universitaire Française, Paris
- Quirk, R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. (1972) *A Grammar of Contemporary English*, Longman Group Ltd., London
- Sabljak, T. (1981) *Rječnik šatrovačkog govora*, Globus, Zagreb
- Sabljak, T. (2001) *Rječnik hrvatskoga žargona*, Biblioteka Lexica, Zagreb
- Simeon, R. (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I i II dio, Matica hrvatska, Zagreb
- The Barnhart Abbreviations Dictionary* (1995) (ed. R. K. Barnhart), John Wiley & Sons, Inc., New York. Chichester. Brisbane. Toronto. Singapore

### *Apocope and apheresis in the function of linguistic economy*

The article discusses the concept of word clippings which can be found in most languages. Clipped forms that are created as a result of such processes are mostly divided into three groups depending on whether the end of the word is omitted (we then speak of apocopes), the beginning of the word (these are aphereses), or whether omissions occur at both sides of the word. Such type of clippings is most common in substandard levels of the language, primarily in slang and colloquial language. A number of these clipped forms can, however, pass into the standard due to frequent use. One of the reasons for the construction of such clippings is certainly linguistic economy and it can be regarded as one of the major stimuli for the process of abbreviating long expressions. Another reason is affectivity which is highly felt in slang but also in colloquial forms. By investigating different categories of clippings in Croatian and comparing them to almost identical types in English, French and German the attempt is made to find out crucial characteristics of this, rather frequent, appearance in word-formation.

Ključne riječi: apokopa, afereza, skraćivanje riječi, jezična ekonomija, morfologija, hrvatski jezik  
Key words: apocope, apheresis, clipping, linguistic economy, morphology, Croatian language